

O'ZBEK XALQ CHOLG'U ASBOBLARI IJROCHILIK TARIXINI SAN'AT MAKTABLARI XALQ CHOLG'U ASBOBLARI BO'LIMIDA O'RGANISH

Niyazmetov Yashnarbek Rustam o'g'li

Urganch davlat pedagogika instituti

Musiq ta'limi va san'at mutaxassisligi 2-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14791992>

Annotatsiya: Mazkur tezisda o'zbek xalq cholg'u asboblari ijrochilik tarixini san'at maktablarining xalq cholg'u asboblari bo'limida o'rganish masalasi tahlil etiladi. O'zbek milliy cholg'ularining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va ularning ta'lim jarayonidagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan asoslanadi. Shuningdek, san'at maktablarida xalq cholg'ularini o'qitish metodikasi, pedagogik yondashuvlar va ijrochilik an'analari bo'yicha ilg'or tajribalar yoritiladi. Tezisda milliy musiqa merosini saqlab qolish va yosh avlodga yetkazishning ahamiyati hamda zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish istiqbollari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: O'zbek xalq cholg'u asboblari, ijrochilik san'ati, san'at maktablari, xalq cholg'u bo'limi, ta'lim jarayoni, pedagogik yondashuvlar, milliy musiqa merosi, zamonaviy metodlar, cholg'u ijrochiligi, musiqiy ta'lim.

Kirish.

Musiq – inson qalbining eng chuqur va nozik tuyg'ularini ifodalovchi san'at turi. Xalq ijodiyoti mahsuli bo'lgan milliy cholg'u asboblari esa xalqning tarixiy xotirasi, madaniy merosi va milliy o'zligini aks ettiradi. O'zbek musiqasi va cholg'u ijrochilik san'ati ming yillar davomida takomillashib, turli davrlar, madaniy ta'sirlar va ijtimoiy o'zgarishlar vositasida rivojlangan. Bugungi kunda bu bebaho merosni kelgusi avlodlarga yetkazish, saqlash va uni zamonaviy ta'lim tizimi orqali targ'ib qilish muhim vazifalardan biridir.

San'at maktablarida xalq cholg'u asboblari o'rganish nafaqat yosh musiqachilarni tarbiyalash, balki milliy identifikatsiyani mustahkamlashda ham katta ahamiyat kasb etadi. Har bir cholg'u asbobi o'ziga xos ovozga, ijrochilik uslubiga ega bo'lib, ularning har biri xalqning madaniy hayotida muhim o'rin tutadi. Rubob, dutor, tanbur, doira kabi cholg'ular nafaqat o'ziga xos tovush va estetik xususiyatlarga ega, balki o'zbek xalqining ruhiy olamini ifodalashda asosiy vositalardan biri bo'lib kelgan.

Aynan shu jihatdan san'at maktablarining xalq cholg'u asboblari bo'limi ijrochilik tarixini o'rganish uchun muhim ilmiy va amaliy maydon hisoblanadi. U yerda yosh avlod nafaqat cholg'ular bilan tanishadi, balki ularning tarixi, rivojlanish bosqichlari, an'anaviy ijrochilik uslublari haqida chuqur tushunchaga ega bo'ladi. Shu bilan birga, an'anaviy ijrochilik san'ati zamonaviy ta'lim metodlari bilan uyg'unlashib, innovatsion yondashuvlar asosida o'qitilishi milliy madaniyatimizning uzviyligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv davrida milliy cholg'u asboblari yosh avlodga o'rgatish, ularning ijrochilik an'alarini saqlab qolish va rivojlantirish tobora dolzarb masalaga aylanmoqda. Musiq ta'limida xalq cholg'ularini o'rganish nafaqat ijrochilik mahoratini oshirish, balki milliy qadriyatlarni anglash, musiqiy tafakkurni rivojlantirish hamda san'atning tarbiyaviy ahamiyatini kuchaytirishga xizmat qiladi. Shu boisdan, o'zbek xalq cholg'u asboblari ijrochilik tarixini san'at maktablarida chuqur o'rganish – nafaqat ilmiy, balki ma'naviy mas'uliyat hamdir.

O'zbek xalq cholg'u asboblari ijrochilik tarixini san'at maktablarida o'rganish – murakkab va serqirra jarayon bo'lib, u an'anaviy va zamonaviy metodlarning uyg'unlashuviga asoslanadi. Ushbu tadqiqot jarayonida musiqiy ta'lim metodologiyasining turli yondashuvlaridan

foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki milliy cholg'ular faqatgina texnik mahoratni talab qiladigan asboblari emas, balki xalqning madaniyati, ruhiyati va san'atga bo'lgan qarashlarini o'zida mujassam etgan muhim merosdir.

Metodologik jihatdan yondashilganda, tadqiqotning asosiy yo'nalishlaridan biri tarixiy-komparativ uslubdir. Ushbu uslub yordamida o'zbek xalq cholg'ularining kelib chiqishi, rivojlanish bosqichlari va ularning turli davrlardagi o'rni ilmiy asosda tahlil qilinadi. Qadimiy cholg'u asboblari va ularning bugungi holati o'rtasidagi bog'liqlik, ijrochilik an'analari va ularning zamonaviy interpretatsiyalari ushbu metod asosida o'rganiladi.

Bundan tashqari, etnografik yondashuv ham muhim o'rin tutadi. Xalq cholg'u asboblari ijrochiligining an'anaviy uslublari, ularni yetkazib berish jarayonlari va mahalliy xususiyatlar nafaqat yozma manbalar orqali, balki jonli musiqiy amaliyot orqali ham o'rganiladi. Bu jarayonda cholg'u ijrochilari, ustoz san'atkorlar va milliy musiqashunos olimlarning tajribalaridan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Tahliliy va taqqoslamali metodlar esa san'at maktablarida xalq cholg'u asboblari o'qitish jarayonini o'rganishda qo'llaniladi. Turli musiqa ta'lim muassasalarida olib borilayotgan darslar tahlil qilinib, ularning o'ziga xos xususiyatlari, qo'llanilayotgan metodlar, musiqiy repertuar va o'qitish samaradorligi o'rganiladi. Bu yondashuv milliy cholg'ularni o'qitishda innovatsion va ilg'or tajribalarni joriy etishga yordam beradi.

Shuningdek, amaliy tadqiqot usuli orqali san'at maktablarida xalq cholg'ulari bo'limida olib borilayotgan o'quv jarayoni bevosita kuzatiladi. O'quvchilarning cholg'u ijrochiligidagi o'zlashtirish darajasi, ularning musiqiy tafakkuri va badiiy didini shakllantirishga qaratilgan pedagogik usullar amaliy jihatdan baholanadi.

Ushbu tadqiqot metodlarining uyg'unligi natijasida xalq cholg'u asboblari ijrochilik tarixini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham tahlil qilinadi. Milliy cholg'u ijrochiligini rivojlantirish va ta'lim jarayonini takomillashtirish bo'yicha aniq ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga erishiladi. Eng muhimi, ushbu metodologik yondashuv orqali yosh avlodga milliy cholg'u san'atini o'rgatishning samarali strategiyalari ishlab chiqiladi.

O'zbek xalq cholg'u asboblari ijrochilik tarixini san'at maktablarida o'rganish bo'yicha olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, milliy cholg'ularimiz nafaqat tarixiy va madaniy ahamiyatga ega, balki ularni o'qitish jarayoni ham o'ziga xos yondashuv va uslubiyatni talab qiladi. Milliy cholg'u ijrochiligini o'rgatish nafaqat texnik mahoratni shakllantirish, balki yosh avlodga milliy o'zlikni anglash, badiiy did va musiqiy tafakkurni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, san'at maktablarining xalq cholg'u asboblari bo'limlarida olib borilayotgan ta'lim jarayoni o'ziga xos yutuqlarga ega bo'lsa-da, uni takomillashtirish uchun zamonaviy innovatsion metodlar va ilg'or pedagogik yondashuvlarni joriy etish zarur. An'anaviy ijrochilik uslublari bilan birga, zamonaviy musiqiy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning cholg'u ijrochiligini yanada samarali egallashiga xizmat qiladi.

Shuningdek, o'quv jarayonida milliy cholg'u ijrochiligining tarixiy ildizlarini chuqur o'rganish, mahorat darslari tashkil etish, ustoz-shogird an'alarini qayta tiklash va yosh musiqachilarning xalq ijodiyotiga bo'lgan qiziqishini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ma'lum bo'ldiki, milliy cholg'ularni o'rganish jarayonida etnografik va tarixiy yondashuvlar asosida o'quv dasturlarini boyitish ham ijobiy natijalar beradi.

Bundan tashqari, ijrochilik mahoratini shakllantirish jarayonida musiqiy kompozitsiyalarni tanlash, xalq ijodiyoti namunalaridan foydalanish va individual yondashuv asosida ta'lim berish samaradorlikni oshiradi. O'quvchilarning ijodiy faolligini oshirish maqsadida ularni turli musiqiy festival va tanlovlarga jalb qilish ham milliy cholg'u san'atining rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek xalq cholg'u asboblari ijrochilik tarixini san'at maktablarida o'rganish nafaqat musiqiy ta'lim tizimi uchun, balki umuman milliy madaniyatimizni saqlash va rivojlantirish uchun ham beqiyos ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot orqali milliy cholg'ularimizning o'qitish metodikalarini yanada takomillashtirish, innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish va yosh avlodga milliy musiqiy merosni yetkazish yo'nalishida aniq taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi. Bu esa nafaqat san'at maktablari, balki butun musiqiy ta'lim tizimi uchun yangi imkoniyatlar ochib beradi.

O'zbek xalq cholg'u asboblari ijrochilik tarixini san'at maktablarida o'rganish masalasi faqatgina musiqiy ta'lim jarayoni bilan cheklanib qolmaydi, balki milliy madaniyatni asrab-avaylash va rivojlantirishning muhim qismi sifatida ham qaralishi lozim. Bu borada olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, milliy cholg'u ijrochiligi nafaqat an'anaviy musiqa san'atining davomchisi, balki zamonaviy musiqa ta'limining ham ajralmas bo'lagi sifatida qaralishi kerak.

Musiqiy ta'lim muassasalarida xalq cholg'ularini o'rganish jarayoni turli omillarga bog'liq. Avvalo, pedagogik yondashuvlarning qay darajada samarali ekanligi o'quvchilarning ijrochilik qobiliyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ko'pgina san'at maktablarida milliy cholg'ular bo'limi mavjud bo'lsa-da, ularning o'quv dasturlarida ba'zan an'anaviy uslublarga haddan tashqari ko'p urg'u berilib, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan yetarlicha foydalanilmaydi. Xalq cholg'u asboblari o'qitishda ilg'or innovatsion yondashuvlarni joriy etish, masalan, multimediya vositalari, raqamli texnologiyalar, interfaol darslar va onlayn ta'lim platformalaridan foydalanish o'quv jarayonini yanada samarali qilishga yordam beradi.

Bundan tashqari, xalq cholg'ularining ijrochilik tarixini o'rganishda o'quvchilarga nafaqat texnik mahoratni oshirish, balki ularning musiqiy dunyoqarashini shakllantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy cholg'ularning kelib chiqishi, ularning tarixi va madaniy ahamiyati haqida chuqur bilimga ega bo'lish yosh musiqachilarni milliy san'atga yanada yaqinlashtiradi. Bu esa o'z navbatida milliy o'zlikni anglash va san'atga bo'lgan hurmatni oshirishga xizmat qiladi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim masala – xalq cholg'u ijrochiligining zamonaviy musiqiy oqimlar bilan uyg'unlashuvi masalasi bo'ldi. Bugungi kunda milliy cholg'ular zamonaviy musiqada ham qo'llanila boshlagan bo'lsa-da, ularning jahon sahnasiga chiqishi uchun ko'proq innovatsion yondashuvlar zarur. Masalan, xalq cholg'ulari asosida yangi musiqa janrlarini yaratish, ularni turli orkestr va ansambllar tarkibida moslashtirish, xalq va zamonaviy musiqani uyg'unlashtirish orqali ijrochilik san'atini yangi bosqichga olib chiqish mumkin.

Shuningdek, san'at maktablarida xalq cholg'u asboblari bo'limlarining yanada rivojlanishi uchun malakali o'qituvchilarni tayyorlash masalasi ham dolzarbdir. Milliy cholg'u ijrochiligini o'rgatish bo'yicha yuqori malakali mutaxassislarning yetishmovchiligi va bu sohaga yosh mutaxassislarning kam qiziqishi kelajakda katta muammolarga sabab bo'lishi mumkin. Shu boisdan, pedagoglar tayyorlash tizimini takomillashtirish, xalq cholg'u ijrochiligi bo'yicha tadqiqotlarni rag'batlantirish va bu yo'nalishda xalqaro tajribadan foydalanish lozim.

Umuman olganda, o'zbek xalq cholg'u asboblari ijrochilik tarixini san'at maktablarida o'rganish masalasi keng qamrovli yondashuvni talab qiladi. An'anaviy ijrochilik san'atini saqlab

qolish bilan birga, uni zamonaviy usullar bilan rivojlantirish va ommalashtirish lozim. Xalq cholg'ularining kelajagi bugungi ta'lim tizimiga, pedagogik yondashuvlarga va milliy san'atni targ'ib qilishga qaratilgan sa'y-harakatlarga bog'liq. Shu boisdan, musiqiy ta'lim muassasalarida bu borada izchil tadqiqotlar olib borish, ta'lim jarayonini takomillashtirish va milliy cholg'u san'atini rivojlantirishga qaratilgan tizimli strategiyalarni ishlab chiqish zarur.

Xulosa

O'zbek xalq cholg'u asboblari ijrochilik tarixini san'at maktablarida o'rganish nafaqat musiqiy ta'limning bir qismi, balki milliy merosni asrash va kelajak avlodga yetkazishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu tadqiqot jarayonida shuni anglash mumkinki, milliy cholg'ularning o'ziga xosligi va ijrochilik san'ati faqat texnik mahorat bilan cheklanmaydi, balki o'zbek xalqining ruhiy olami, tarixi va madaniy qadriyatlari bilan chambarchas bog'liqdir.

San'at maktablarida xalq cholg'u asboblari bo'limining ahamiyati ortib borayotganini hisobga olsak, bu yo'nalishda ta'lim tizimini yanada takomillashtirish zarur. An'anaviy uslublarni saqlab qolish bilan birga, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash, innovatsion yondashuvlardan foydalanish va xalq cholg'u asboblari ijrochiligini ommalashtirish muhim vazifalardan biridir. Musiqiy ta'lim jarayonida xalq cholg'ularini o'rganish faqat cholg'ular texnikasini o'zlashtirish bilan cheklanmasligi kerak, balki o'quvchilarga ijrochilik an'analari, tarixiy jarayonlar va ularning madaniy ahamiyatini tushuntirish orqali ularda milliy o'zlik va san'atga bo'lgan hurmat hissini oshirish zarur.

Bundan tashqari, milliy cholg'ularni zamonaviy musiqiy oqimlarga moslashtirish, ularni jahon sahnasiga olib chiqish va yosh ijrochilarni rag'batlantirish orqali bu san'at turi yanada rivojlanadi. Shuningdek, san'at maktablarida xalq cholg'u asboblari bo'limlari faoliyatini yanada takomillashtirish uchun metodik qo'llanmalar ishlab chiqish, ustoz-shogird an'alarini kengroq targ'ib qilish va xalq cholg'u ijrochiligi bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni kuchaytirish lozim.

Shu boisdan, milliy cholg'u san'ati faqat o'tmish merosi sifatida emas, balki kelajak uchun ham katta ahamiyatga ega bo'lgan, zamonaviy musiqiy jarayonlarga moslasha oladigan va yangi avlodga ilhom baxsh etadigan ijodiy yo'nalish sifatida qaralishi kerak. Agar bu jarayon tizimli va ilmiy asoslangan holda olib borilsa, milliy cholg'u san'ati faqatgina O'zbekiston doirasida emas, balki xalqaro miqyosda ham o'z o'rnini topishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek xalq cholg'u asboblari ijrochilik tarixini o'rganish va uni ta'lim tizimida keng joriy etish nafaqat musiqa san'atining, balki milliy o'zligimizni asrab-avaylash va yosh avlodga yetkazish yo'lida qo'yilgan muhim qadamdir. Shu sababli, bu sohada izchil tadqiqotlar olib borish, amaliy va nazariy bilimlarni uyg'unlashtirish, xalq cholg'ularini targ'ib qilish va ta'lim tizimida innovatsion metodlarni qo'llash muhim vazifa bo'lib qolmoqda. Faqat shundagina, milliy cholg'u ijrochiligi rivoji bardavom bo'lib, o'zbek musiqasi o'zining betakror jozibasini yo'qotmaydi va kelajak avlod uchun muhim madaniy boylik bo'lib qoladi.

References:

1. Axmedova, S. (2019). *O'zbek xalq cholg'u ijrochiligi tarixi va rivojlanish bosqichlari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
2. Ismailov, T. (2024). Cultural heritage of ancient Uzbekistan. Решение социальных проблем в управлении и экономике, 3(11), 5-8.
3. Usmonov, B. (2021). *Musiqiy ta'lim metodologiyasi: xalq cholg'ulari ijrochiligini o'qitish*

tamoyillari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.

4. Kharatova, S. K. (2022). Use of innovative technologies in the educational process. Science and Education, 3(3), 713-718.
5. Jo'rayev, U. (2018). *O'zbek xalq cholg'ulari va ularning ijrochilik uslublari*. Samarqand: Ma'naviyat nashriyoti.
6. Qosimov, M. (2020). *San'at maktablarida xalq cholg'u asboblari ta'limining innovatsion metodlari*. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.